

ЩЕРБАТЮК Володимир Михайлович,
професор кафедри теорії, історії
та філософії права навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, доктор історичних наук,
професор

ВИТОКИ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ПРАУКРАЇНЦІВ ЯК ФАКТОР САМОБУТНОСТІ ТА ЦІННІСНОГО ОРІЄНТИРУ УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Одна з основ розвитку української ідентичності є формування українського етносу, народу, а згодом нації. Водночас ці два процеси доповнюють один одного, нерозривно переплітаючись між собою. Адже розвиток усіх аспектів української ідентичності – культурних, етнічних, громадянських, політичних є наслідком етногенезу українців: від етносу, через народність до нації. І коли ми сьогодні говоримо про українську ідентичність, то маємо на увазі національну і громадянську ідентичність, зокрема, це й зафіксовано в Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13 грудня 2022 року (№ 2834-IX) [1]. Якщо, згідно закону, громадянська ідентичність – це стійке усвідомлення громадянином України чи закордонним українцем свого політико-правового зв'язку з Україною, українським народом та громадянським суспільством, то національна ідентичність має більш ширший сенс, адже вона охоплює усі вище зазначені аспекти української ідентичності, особа в цьому разі має стійке усвідомлення своєї приналежності до української нації як самобутньої спільноти, що об'єднується не лише назвою, символами, географічним чи етносоціальним походженням, а й історичною пам'яттю та комплексом духовно-культурних цінностей, в тому числі українською мовою і народними традиціями.

Тому важливим у взаємозв'язку розвитку української ідентичності і формування українського етносу, народу, а згодом нації в результаті чого й утверджуються зазначені духовно-культурні цінності та традиції українців, є створення національної держави. Остання має не лише плекати чи оберігати національну ідентичність, а й всіляко сприяти її розвитку. Чим сильніші в державні національні тенденції, тим цей процес стабільніший і перспективний. В цій динаміці вагомим є етапи державотворення, сам процес державотворення, які мають свої впливи й на динаміку ідентичності та формують її характерні риси і національні особливості.

На жаль, досить часто в окремих підручниках та посібниках з історії держави і права України щодо процесів державотворення в українських землях спостерігаємо спрощену схему, пов'язану з існуванням тут кімерійців, скіфів, сарматів, грецьких міст-держав Північного Причорномор'я. Виникають питання: чому значна частина авторів цих навчальних видань не

згадує в цьому контексті місцеве автохтонне населення? В останніх державотворчі процеси, а з ними й формування власної самобутності та своєї ідентичності не відбувалися?

Перш ніж відповісти на це питання маємо переконання, що така постановка питання важлива, адже нині на основі наукових досліджень, Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» з урахуванням статистичних даних, експертних висновків та громадянської думки формується державна політика у сфері утвердження національної та громадянської ідентичності (див. п. 1 ст. 5 Закону). В цьому контексті згідно із п. 4, ст. 26 означеного Закону важливим є науково-методичне забезпечення реалізації державної політики у цій сфері, зокрема, шляхом видання навчальної, наукової та методичної літератури [1].

Повертаючись до поставленого вище питання, нами (за авторством професора Щербатюка В. М. та доцента Сокура Ю. В.), зв'язку з цим, ще за кілька років до прийняття Закону підготовлено наукові дослідження: «Зародження протодержавних і державних об'єднань на теренах України» [2] та «Родоплемінна консолідація в українських землях як вагомий чинник формування (прото) державних утворень» [3]. Основні узагальнення останньої виголошено під час науково-практичного круглого столу «Концепція та методологія історії українського права», що відбувся в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка 28 квітня 2017 р. і присвячений пам'яті відомого український ученого-правознавця професора Олександра Шевченка. Дослідження залучені до освітнього процесу, зокрема в Національній академії внутрішніх справ, а також увійшли до навчального посібника з історії держави та права України [4].

У цих працях ми й намагаємось дати відповідь на означене питання та дослідили зародження протодержавних і державних об'єднань на теренах України. Зокрема нами визначено, що консолідація родоплемінних утворень є вагомим чинником їх самоорганізації та доведено, що етногенез і родоплемінна консолідація синхронно відбувалися в лісових, лісостепових та степових регіонах як серед місцевих (автохтонних), так і прийшлих етносів. Ми підтверджуємо безперервність їх етнокультурного розвитку в українських землях та взаємовплив. Якщо бути конкретнішим, наприклад, то це можемо простежити на прикладі спільнот висоцької археологічної культури (X–VII ст. до н. е.; межі сучасних Галичини та Волині), лужицької (приблизно XIII–IV/III ст. до н. е.; терени Північно-Західної України і далі на захід до р. Ельба), бондарихінської (XI–VII ст. до н. е.; лісостеп Лівобережжя) та інших місцевих археологічних культур, населення яких мешкали поряд із кімерійцями, що й сприяло їх активному взаємовпливу, зокрема розвитку суспільних відносин. В цьому яскраво переконують віднайдені археологічні пам'ятки.

Водночас науковці припускають, що рівень військового мистецтва та суспільного розвитку носіїв чорноліської культури (XI–VIII ст. до н. е.), що мешкали у лісостеповій смузі України північніше від кімерійців (від середньої

течії Дністра до середньої течії Ворскли) був не нижчим за кімерійський, проте останні перешкодили цій місцевій культурі перетворитися на цивілізацію. Племена цієї культури, імовірно, ворогували з кімерійцями, оскільки на території поширення чорноліської культури знайдено великі оборонно-укріплені городища з декількома лініями валів і ровів [2, с. 144].

Також констатуємо, що родоплемінну консолідацію безпосередньо праукраїнців, протодержавні об'єднання, а з цим й ознаки самоідентичності вдається відстежити науковими методами із середини II тис. до н. е. [3, с. 60] А це – близько чотирьох тисяч років тому і співпадає з цивілізацією Стародавнього Єгипту, цивілізаціями Месопотамії, Давньої Індії, Китайською цивілізацією. Тобто ми можемо говорити про тисячолітні традиції українського державотворення, а з ним й формування ідентичності. Сьогодні це є важливим фактором в гібридній інформаційній війні з нашим ворогом, який спотворює історичні факти та процеси, в тому числі й щодо українського державотворення, просуваючи свої наративи на кшталт того, що держава Україна вперше постає на уламках Російської імперії тощо.

Окремо варто зупинитись на українській мові як одного із вагомих чинників, що визначає самобутність українського народу. Так, матеріальна культура праукраїнських племен дедалі більше уніфіковувалася [4, с. 34]. Етнічним, а згодом і політичним центром консолідації праукраїнців стали племена київської археологічної культури, передусім Середнього Подніпров'я (III – початок V ст. н. е.; поширена на території лісової та лісостепової України) [5, с. 35, 36]. Близькість праукраїнських союзів племен незадовго до виникнення Руської держави засвідчує спільність низки мовних процесів, які відбувалися в тих східнослов'янських діалектах, на підґрунті яких поступово сформувалася українська мова [6, с. 36].

Отже, очевидною є відповідь на питання, що звучало вище: не можливо обійти поза увагою місцеве автохтонне населення у державотворчих витоках праукраїнців, зокрема як фактору самобутності та ціннісного орієнтування утвердження української національної ідентичності. Водночас формування останньої є ваговою складовою тисячолітніх традицій в процесі українського державотворення, досягнення якого є важливим фактором у посиленні патріотизму та зміцненні історичної пам'яті в українському суспільстві. Безпосередньо для здобувачів вищої освіти це забезпечується освоєнням навчальної дисципліни «Історія держави і права України», викладання якої у закладах вищої освіти здійснюється в руслі Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13 грудня 2022 року та Стратегією утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року, затвердженої Постановою КМ України від 15 грудня 2023 р. В умовах боротьби українського народу за збереження державності України та її територіальної цілісності в сучасній російсько-українській війні це має надзвичайну вагу і стратегічне значення.

Список використаних джерел

1. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України № 2834-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2023. № 46. Ст. 116. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення: 23.02.2026).
2. Щербатюк В. М., Сокур Ю. В. Зародження протодержавних і державних об'єднань на теренах України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 138–151.
3. Щербатюк В. М., Сокур Ю. В. Родоплемінна консолідація в українських землях як вагомий чинник формування (прото) державних утворень. *Концепція та методологія історії українського права* : збірник матеріалів науково-практичного круглого столу, присвяченого пам'яті професора Олександра Шевченка, м. Київ, 28 квітня 2017 р. / ред. кол. І. С. Гриценко, М. І. Мірошніченко, П. П. Захарченко, І. А. Мацелюх, А. В. Крижевський. Київ : ДС День Печати, 2017. С. 54–61.
4. Історія держави і права України. Курс лекцій / В. М. Щербатюк (кер. авт. кол.), П. П. Захарченко, О. В. Кузьминець та ін.; за ред. В. М. Щербатюка. Київ : Видавництво «Фенікс», 2018. 496 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/23356>
5. Рудич Т. О. Населення Середнього Подніпров'я I-II тисячоліття за матеріалами антропології. Київ, 2014. 298 с.
6. Півторак Г. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов. Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски». Київ : Академія, 2001. 152 с.

ЯНЕНКО Ярослав Васильович,
доцент кафедри журналістики
та філології Сумського державного
університету, доктор наук
із соціальних комунікацій, доцент

НАЦІОНАЛЬНА СТІЙКІСТЬ ЯК СКЛАДОВА УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Стійкість українців в умовах повномасштабної російсько-української війни стала важливим чинником консолідації суспільства, патріотизму та готовності до захисту країни. У цьому аспекті сильна національна ідентичність сприяє формуванню позитивного іміджу України у світі, допомагає протистояти дезінформації та маніпуляціям. Тож з огляду на сучасний історичний, політичний, соціокультурний та безпековий контекст України,